

Васютинський В. О. Особистісний гарт у психологічних міркуваннях
М. А. Скока / В. О. Васютинський // Восьмі Сіверянські соціально-психологічні
читання: матер. Всеукр. наук. конф. – Чернігів, 2018. – С. 23–27.

ОСОБИСТІСНИЙ ГАРТ У ПСИХОЛОГІЧНИХ МІРКУВАННЯХ М. А. СКОКА

У працях Миколи Андрійовича Скока особистість постає як активний суб'єкт самотворення і перетворення дійсності. У її структурі і тенденціях розвитку переплітаються індивідуально- і соціально-психологічні компоненти, чинники, механізми, що сукупно породжують складний і багатогранний контекст буття особи в мінливому, динамічному, часом небезпечному, але завжди манливому світі.

Наукові інтереси М. Скока зосереджувалися навколо двох проблемних царин сучасної психології – соціалізації студентської молоді та поведінки керівників під час приймання рішень. Сформульовані ним положення дають простір для розмаїтих роздумів та інтерпретацій.

Соціалізація сучасної української молоді відбувається в напружених умовах історичного переходу суспільства від однієї формації до іншої, коли протягом усього лише одного покоління ґрунтовно змінилися норми поведінки, критерії оцінок і ставлень, ціннісні орієнтації, соціальні очікування. Бути сьогодні молодою людиною, за всіх приємних рис і переваг такого стану, означає водночас перебувати в ситуаціях постійної проблематизації повсякденного життя. Проблемність посилюється ще й через те, що використання досвіду старших осіб часто-густо виявляється надаремним, бо цей їхній досвід має принципово інакший зміст і спрямування.

Характеризуючи тенденції зміни ціннісних орієнтацій студентської молоді, М. Скок (2005) підкреслював труднощі морально-психологічної перебудови, зумовлені пристосуванням до нових обставин індивідуальної і колективної життєдіяльності. Особистісне самовизначення в таких умовах вимагає посилення цінностей індивідуалізму – особистої свободи, упевненості в собі. Такі зміни вочевидь мають як психолого-педагогічний, так і морально-етичний зміст. Не досить лише виробити нові соціальні та особистісні постави. Їх треба

«вписати» в новий контекст людського спілкування та співіснування, знайти підстави для виправдання індивідуалізму як позитивної риси сучасної людини – самостійної, інтернальної, здатної брати на себе відповідальність.

Відзначав М. Скок і різке зростання для молоді цінності матеріального забезпечення, порівняно з яким меншає значення духовного самовдосконалення. Така переорієнтація містить небезпеку посилення егоїстичних тенденцій у житті особи та спільноти. Це й зрозуміло: за соціалізму більшість людей лише малою мірою керувала своїм матеріальним добробутом, а тепер їхня заможність насамперед залежить від індивідуальної здатності створювати собі достаток у нових умовах. Не будучи рівними за здібностями, люди по-різному використовують наявні можливості, що посилює майнове (і не тільки) розшарування. Звідси, з одного боку, прагнення частини молоді вибитися з колективної бідності, у якій перебували їхні батьки, шляхом концентрації зусиль на матеріальних досягненнях та відмови від раніше плеканої загальної рівності, а з другого – негативні переживання тих, хто не знайшов у собі сили на подолання бідності як стилю життя.

На високому рівні, за М. Скоком, залишається у свідомості молоді значення дружби, сім'ї та кохання. Відповідна переорієнтація із загальносуспільних цінностей на спілкування з близьким оточенням може відігравати важливу компенсаторну роль у соціальному самовизначенні особи, нейтралізуючи, зокрема, і зниження значення таких цінностей, як творчість і пізнання.

Спілкування зі студентами-психологами дало М. Скоку (2006) підстави розглянути психологічну освіту як чинник соціалізації молоді особи, формування її як суб'єкта професійної діяльності. Освіта забезпечує вільний вибір життєвої позиції, професійне самовизначення в просторі численних життєвих преференцій. Самовизначення у вигляді вибору професії психолога передбачає, зокрема, бажання «розібратися в собі», навчитися «володіти собою» – щонайпотужніші мотиваційні складові особистісного розвитку в юнацькому віці.

Описані особливості молоді М. Скок (2009) узагальнив у характеристиці особистості студента в дзеркалі суперечностей процесу активного дорослішання в юнацькому віці. Особистість молодої людини гартується через опанування нових соціальних ролей, вироблення поглядів на життя, професійну ідентифікацію, створення власної моделі поведінки, прагнення до особистісного зростання й самоствердження, включення до людських взаємин. Набуваючи відповідних рис, молода особа стає дедалі більш здатною входити в соціум активним суб'єктом особистісного і соціального самовизначення.

Високий рівень такої суб'єктності втілюється, зокрема, в описаному М. Скоком (2010) процесі приймання рішень як реалізації здатності людини впливати на хід подій, керувати своїм життям і життям оточення

Приймання рішення М. Скок розглядав як здійснення істотного для особи вибору. Послідовне виконання відповідних актів складається у творення особою своєї власної долі. Це передбачає, по-перше, осягання самих можливостей впливати, по-друге, розпоряджання ініціативою – використання можливості або делегування її іншим людям.

За рушійну силу приймання рішення М. Скок уважав суперечність між усвідомленням своєї здатності впливати на розвиток подій і незадоволенням з усвідомлення наслідків альтернативних можливостей такого впливу. Звідси випливає конечність жертвувати альтернативами задля усунення незадоволення і долання сумнівів.

Отже, вирішуючи, особа мимоволі виявляє і тренує (гартує) свою суб'єктність, здатність впливати на хід подій, навчається впевненості й рішучості. А результати реалізації прийнятих рішень стають щонайвиразнішим критерієм її самоефективності – як для неї самої, так і для оточення.

Особливо психологічно навантаженою в ситуації приймання рішення, зазначав М. Скок (1981, 2012), є поведінка керівника. Він оцінював сам процес перетворення «звичайної» людини на керівника, що відбувається завдяки осягання можливості впливати на перебіг подій та її практичній реалізації.

Керівник повинен уміти діяти особисто та зумовлювати дії інших. Важливим має бути його свідоме ставлення до своєї здатності впливати на хід подій. Можемо відтак говорити про значення рефлексивних рис особистості керівника, наявність яких забезпечує адекватну оцінку умов діяльності, ситуації взаємодії з іншими, власної позиції в системі міжособових стосунків і суспільних відносин.

На основі визначених М. Скоком (2012) векторів приймання керівником рішень в управлінській діяльності можна висувати, що керівник зменшує невизначеність, структурує складнощі, підтримує динамічність, запобігає конфліктності. Сукупно виконання цих функцій означає взяття керівником на себе відповідальності за оптимальність і правильність рішення, відповідність його змісту до умов і цілей колективної діяльності, адекватність розподілу обов'язків між членами колективу/команди.

Досвід управлінської діяльності, що набуває вигляду систематичного приймання рішень у невизначених поточних ситуаціях та періодичного – у стратегічному контексті, виявляється важливим особистісним надбанням керівника як носія особливих рис і властивостей, які вирізняють його серед більшості людей з оточення. Здатність впливати на хід подій, – писав М. Сок, – це ще й уміння посісти таке місце в системі суспільних відносин, завдяки якому дія суб'єкта постає як причина події. Започаткувавши систему вищої психологічної освіти в Чернігові, Микола Андрійович довів це своє положення власною діяльністю: його науково-психологічна та організаційно-педагогічна активність стала причиною діянь і досягнень чернігівських психологів.